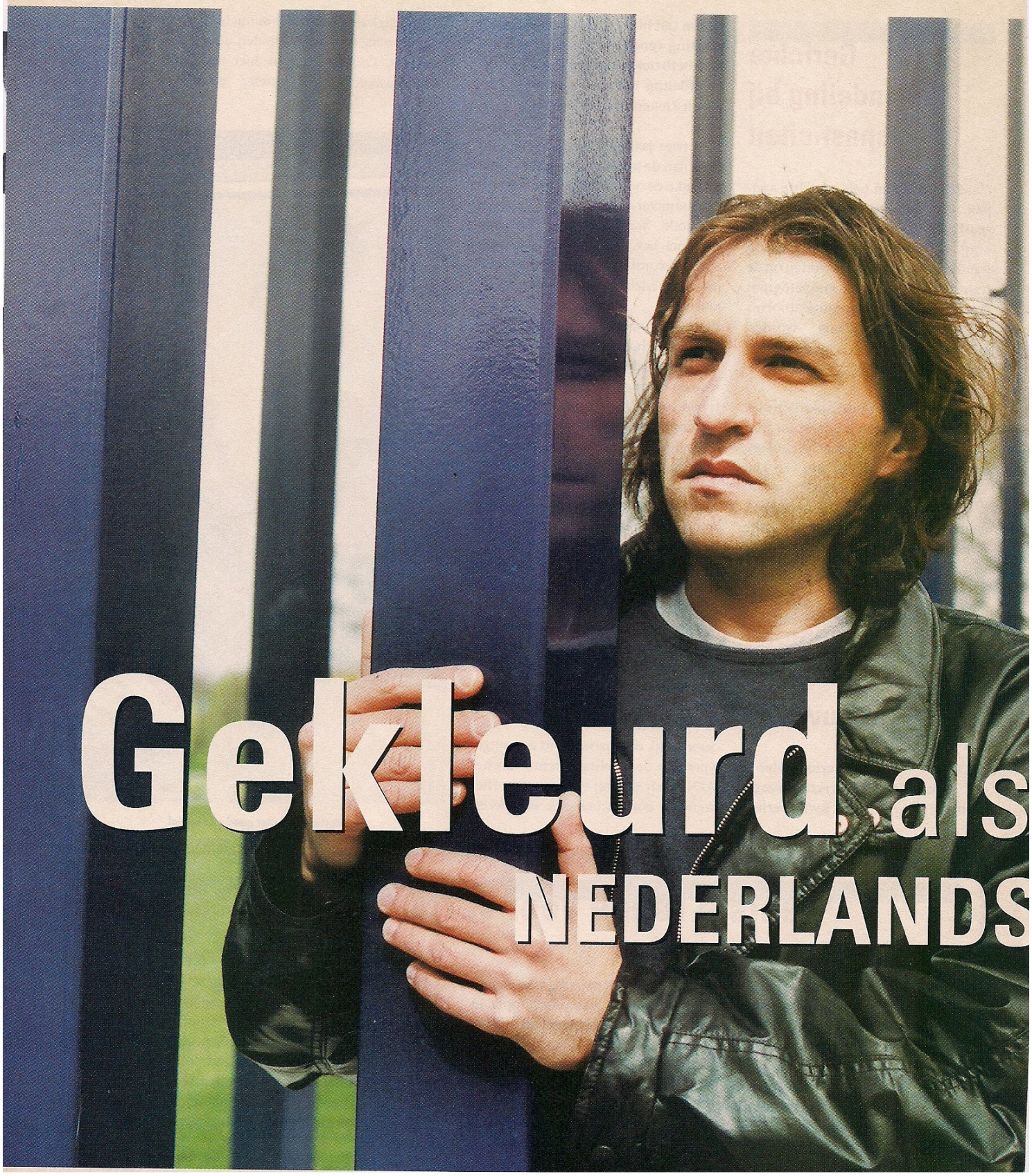

Gekleurd als NEDERLANDS

Multiculturele teams hebben verpleegkundige meerwaarde

het ELFTAL

In onze multiculturele samenleving neemt de vraag naar allochtone verpleegkundigen toe. Toch melden zich weinig studenten van Turkse of Marokkaanse afkomst aan bij de hbo-v's. Onvoldoende vooropleiding en de lage status van het beroep zijn enkele oorzaken. Van hen valt een relatief groot percentage af gedurende de opleiding. De allochtone verpleegkundige heeft meerwaarde. Voor de directe zorgverlening aan allochtone cliënten en voor de deskundigheidsbevordering van het team.

Mathilde Bos

Nuri Altun

Foto: Vincent Boon

Het verpleegkundig team zal in de toekomst net zo gekleurd zijn als het Nederlands elftal. Als het ons tenminste lukt om mensen uit deze groep te werven, op te leiden en binnen het verpleegkundig team te houden. Er zijn maar weinig allochtone studenten die zich op de verpleegkundige opleidingen aanmelden terwijl het percentage van deze groep dat de eindstreep niet haalt relatief hoog is. En dat terwijl de vraag uit het veld naar verpleegkundigen van allochtone afkomst snel toeneemt omdat de populatie zorgvragers steeds multicultureler wordt.

De behoefte aan zorg zal de komende decennia flink stijgen tengevolge van de vergrijzing. Van de jongeren tot 18 jaar is 20 procent van allochtone afkomst. Dat is dus een groep waaruit moet worden geworven als we een tekort aan verpleegkundig personeel willen voorkomen. Hoe komt het dat er maar zo weinig allochtone verpleegkundigen zijn? Komt het door een gebrekkige vooropleiding dat zo weinig allocht-

> De allochtone verpleegkundige heeft meerwaarde

one studenten zich aanmelden bij de verpleegkundige opleidingen? Komt het door het leven in twee culturen dat zoveel studenten uit deze bevolkingsgroep de eindstreep niet halen of spelen er andere zaken? En als we hen eenmaal op de afdeling hebben, wat verwachten we dan van onze allochtone collega's? Moeten zij voor de buitenlandse cliënten zorgen? Kunnen we hen inzetten als tolk?

Geringe instroom

De studenten zelf geven de volgende redenen waarom zo weinig allochtonen zich aanmelden voor de opleiding: gebrek aan vooropleiding, onbekendheid met het beroep en de lage status ervan in het land van herkomst.
Ten eerste het gebrek aan vooropleiding. Om een hbo-opleiding te mogen volgen, is een havo- of mbo-diploma vereist.

Olaya Taoumi

Foto: Wiep van Apeldoorn

Allochtonen volgen relatief vaker een mavo/lbo-opleiding waardoor ze minder snel op een hbo-v terecht zullen komen. De tweede reden voor de geringe instroom is de onbekendheid met het beroep. Turkse en Marokkaanse jongeren hebben niemand in hun vrienden- of kennissenkring die verpleegkundige is. Zij komen hierdoor gewoon niet op het idee om verpleegkundige te worden. Bij Nederlandse jongeren is dat anders: deze hebben vrijwel zonder uitzondering een verpleegkundige of ziekenverzorgende in hun familie- of kennissenkring. Vrijwel elk Nederlands meisje heeft – al is het maar even – erover nagedacht of dit beroep iets voor haar zou kunnen zijn. Voor allochtone jongeren ligt dat anders.
Ten derde heeft het verpleegkundig beroep in Turkije en Marokko een lage status. Aankomend studenten met een goede vooropleiding willen ook daadwerkelijk iets met hun diploma doen. Veel allochtone jongeren en hun ouders vinden het zonde om met bijvoorbeeld een havo-diploma verpleegkundige te worden, verplegen kan toch iedereen? Allochtone ouders hebben zelf vaak weinig kansen gehad en ze willen het graag beter voor hun kind. Het verpleegkundig beroep is dan niet de eerste keus.

Billen wassen

Nuri Altun: "Mijn ouders kunnen zich niets bij mijn beroep voorstellen, ze denken dat de verpleegkundige alleen billen wast. Ze hadden liever gezien dat ik arts of advocaat was geworden. Toen ik hen vertelde dat er vier jaar studie nodig is voor dit beroep nam de weerstand wat af. Toch vroegen ze me na mijn diplomering gelijk wat ik hierna wilde gaan doen. Ze konden blijkbaar nog steeds niet geloven dat ik echt verpleegkundige wilde zijn. Sommige familieleden in Turkije denken dat ik arts ben. Ik heb gestudeerd en werk in een ziekenhuis dus dan ben je dokter. Ik heb geprobeerd om het uit te leggen maar het werd gewoon niet begrepen, nu laat ik het maar zo."
"Ik ben door een beroepskeuzetest op het idee gekomen om verpleegkundige te worden. Daar kwam uit dat ik sociaal en verzorgend was ingesteld. Een vriendin van me ging naar de hbo-v en dat leek me eigenlijk ook wel wat. Als ik trouwens de adviezen had opgevolgd toen het om de middelbare-schoolkeus ging was het nooit zover gekomen. Ondanks het feit dat de uitslag van de Cito-toets een mavo/havo-richting aangaf, werd mij door de leerkracht het advies gegeven om naar de lts te gaan. Hij vond dat ik daar meer aan zou hebben wanneer ik weer terug zou gaan naar Turkije. Voor mijn ouders was zijn mening heel belangrijk, en zij wilden daarom dat ik zijn advies op zou volgen. Mijn oudere broer heeft er uiteindelijk voor gezorgd dat ik op de mavo terecht kwam, waarna ik alsnog de havo heb gedaan."
Olaya Taoumi: "Ik kwam op het idee om verpleegkundige te worden toen ik al op het vwo zat. Ik was bij een Turkse klasgenote op bezoek die in het ziekenhuis lag. We zagen de ver-

pleegkundigen aan het werk en het leek ons wel wat. Het was daarvoor nooit bij ons opgekomen, ik wilde rechten gaan studeren, daar stonden mijn ouders ook erg achter. Het is dus verpleegkunde geworden vanwege dat ene bezoekje. Dit jaar studeren die vriendin en ik allebei af aan de hbo-v. Als ik mijn ouders uitleg wat mijn beroep inhoudt, begrijpen ze dat op dat moment ook. Even later lijken ze het dan toch weer kwijt te zijn. Het beeld dat ze hebben van de verpleegkundige in Marokko is heel hardnekkig. Ze kunnen vanuit hun ideeën over het beroep dan ook niet begrijpen wat het verpleegkundig beroep zo interessant maakt."

Mathilde Bos is docent verpleegkunde op de hbo-v in Enschede en aanspreekpunt voor studenten met een buitenlandse achtergrond. Daarnaast is ze tijdens stages hun supervisor. Op de PAAZ-afdeling van het Overvecht ziekenhuis in Utrecht waar ze werkt als poolkracht, trof ze 15 jaar na haar diplomering voor het eerst een collega met een buitenlandse (Turkse) achtergrond. Deze collega, Nuri Altun (27), is door Mathilde Bos in het kader van dit artikel geïnterviewd.
Nuri is in Turkije geboren en woont sinds zijn vierde in Nederland. Hij heeft de hbo-v in Utrecht gevolgd en is vier jaar geleden afgestudeerd. Hierna heeft hij drie jaar in de zwakzinnigenzorg gewerkt. Ruim een jaar werkt hij nu op de PAAZ. Tevens komt Olaya Taoumi (24) aan het woord, een vierdejaars studente hbo-v. Olaya's ouders komen uit Marokko, zelf is ze in Nederland geboren.

Leven binnen twee culturen

Hoe is het om in twee culturen te leven? Een allochtone student verwoordde het eens heel treffend: "Ik voel me net een elastiekje dat steeds een beetje verder wordt uitgerekt wanneer ik me weer eens moet aanpassen. Op een keer is de rek eruit." De moeite die het kost om zich binnen beide culturen te handhaven, lijkt een belangrijke oorzaak te zijn van het hoge uitvalpercentage gedurende de opleiding. Inzicht in deze problematiek kan beide partijen helpen en onnodige uitval voorkomen.
Op school – zeker binnen de supervisie – en op de afdeling verwachten de docenten een bepaald soort communicatie van studenten. Zij willen onder meer dat studenten hun gevoelens en hun mening uiten. Binnen de stages willen wij als begeleiders inzicht krijgen in het leerproces. Waar is de student precies mee bezig, welke keuzes maakt ze en waarom. Deze vragen sluiten vaak niet aan bij de communicatiestijl die allochtone studenten van huis uit gewend zijn. Deze studenten vinden nogal eens dat er erg aan hen getrokken wordt. En begeleiders hebben soms het gevoel dat ze geen grip op de student kunnen krijgen.
Allochtone studenten leven dus in twee culturen. Thuis de Turkse of Marokkaanse cultuur en buitenshuis de Nederlandse. Thuis wordt er Turks of Marokkaans gesproken en gegeten, en wordt het hele verwachtingspatroon door die oorspronkelijke cultuur bepaald. Buitenshuis is alles Nederlands, daar gelden Nederlandse verwachtingen. Dit maakt dat jongeren steeds keuzes moeten maken die te maken hebben met geloof, vrienden uit de eigen groep of juist niet, een partner uit eigen land of een Nederlandse partner.
Voor veel allochtone studenten is dat zeer belastend, niets is vanzelfsprekend. Elke keus moet uitgelegd worden, thuis of buitenshuis.
Nuri Altun: "Een aantal dingen uit de Turkse cultuur vind ik heel waardevol, bijvoorbeeld respect voor ouderen. Het is niet gemakkelijk om de keuzes die ik maak, uit te leggen aan mijn ouders omdat bij de communicatie binnen ons gezin het individu niet centraal staat. Eigenlijk zit ik in een situatie waarin juist meer uitleg nodig is vanwege de twee culturen, maar die openheid is moeilijk te realiseren met het gevolg dat mijn ouders niet zoveel van mijn leven begrijpen. Ik zie mezelf wel als moslim omdat ik dat gewoon vanaf mijn geboorte ben. Voor mij zijn de regels echter niet zo belangrijk, de basiswaarden als respect en tolerantie die binnen de islam centraal staan, spreken me wel aan. Ik hecht dus wat meer aan de inhoud dan aan de vorm."
"Het was trouwens helemaal niet gemakkelijk om erachter te komen wie ik was en wat ik wilde. In het tweede jaar van de hbo-v had ik het ontzettend moeilijk, ik had problemen waar ik met niemand over kon praten. Ik kon geen kant uit met mijn gevoelens want ik was ontzettend gesloten, ik had tenslotte nooit geleerd om over mezelf te praten. Op school heb ik geleerd te zeggen wat ik voelde, wat ik vond en wat ik wilde. Zo werd elke keer een stukje van de muur die ik om me heen had gebouwd afgebroken. Ik werd steeds opener en mijn elfvertrouwen nam stap voor stap toe. Het is belangrijk dat je weet wie je bent en waar je voor staat voor je de stages ingaat. Er wordt dan zo'n groot beroep op je gedaan dat je zonder meer in de problemen komt wanneer je hiermee nog niet aan de slag bent geweest."
"Als het misloopt met allochtone jongeren denk ik dat het hiermee te maken heeft, vaak weten ze niet wie ze zijn. Daardoor hebben ze geen zelfvertrouwen en maken ze veel minder van hun leven dan ze zouden kunnen. Ik heb zelfs iemand gekend die zichzelf een Italiaanse naam had gegeven, in de hoop dat dat hem identiteit zou geven, maar zo eenvoudig is het niet. Je moet het zelf doen."
Olaya Taoumi: "Ik wist in het begin niet eens wat er bedoeld werd met vragen als: 'Wat ervaar je erbij', en: 'Hoe voelde je je op dat moment.' Ik dacht, wat willen ze toch van me. Natuurlijk had ik wel gevoelens en meningen, maar ik was helemaal niet gewend om daarover te praten. Heel langzaam ben ik gaan experimenteren met openheid, eerst in verslagen. Dat ging goed. Het bleek helemaal niet zo gevaarlijk om wat van je gevoelens te laten zien. Ik doe dat nu thuis ook. Ik heb me weleens een periode heel Marokkaans gevoeld en ook

> "De behoefte aan zorg zal de komende decennia flink stijgen tengevolge van de vergrijzing"

weleens een tijd juist heel Nederlands. Nu heb ik geaccepteerd dat ik gewoon Marokkaans ben met soms wat Nederlandse opvattingen. Ik krijg eigenlijk steeds meer het gevoel dat het allemaal niet zo uitmaakt. Wel zitten er elementen in de Marokkaanse cultuur die me erg aanspreken, zoals de islam. De *ramadan* bijvoorbeeld heeft zoveel kanten. Voor mij staat de bezinning centraal en ik sta dan een hele maand stil bij het goede. Door het vasten word ik me heel bewust van het feit dat het niet vanzelfsprekend is dat er altijd maar eten is; ik besef daardoor hoe het is om honger te lijden. Zelfdiscipline staat centraal, zo is ruzie maken of roddelen in die periode niet toegestaan. Aan het eind van de maand geef je geld aan een goed doel. Ik besef door zo'n maand weer wat er echt belangrijk is in het leven."

Meerwaarde

In de gezondheidszorg zijn verpleegkundigen van buitenlandse afkomst nodig, ze hebben een meerwaarde. Veel instellingen beseffen dat heel goed en in personeelsadvertenties wordt de vraag naar allochtoon personeel steeds vaker expliciet genoemd. Die meerwaarde betreft in de eerste plaats de directe zorgverlening. Tevens heeft het verpleegkundig team belang bij de allochtone verpleegkundige vanwege de deskundigheidsbevordering van de zorg voor de allochtone patiënt. En de instelling heeft belang bij hen bij het maken van beleid, dat de allochtone zorgvrager betreft. Deze extra deskundigheid dwingt de allochtone stagiaire/verpleegkundige tot het maken van keuzes: wat pak je op en wat laat je liggen?

Allereerst de rol van de allochtone verpleegkundige binnen de directe zorgverlening. De samenleving wordt steeds multicultureler en om echt kwaliteit van zorg te verlenen zal de buitenlandse zorgvrager zich net zo goed begrepen moeten voelen als de Nederlandse. Zonder contact en onderling begrip komt de zorgverlening niet van de grond.

Allochtone stagiaires merken dat patiënten het vaak heel prettig vinden om iemand tegen te komen uit hun eigen cultuur. Wanneer de patiënt het Nederlands niet goed beheerst, kan deze zijn verhaal toch kwijt wanneer er een verpleegkundige is die dezelfde taal spreekt. Zo gebeurt het maar al te vaak dat een allochtone medewerkster van de huishoudelijke dienst gevraagd wordt om even te vertalen voor de patient.

De kwaliteit van zorg aan de allochtone cliënt is vaak niet van het niveau als de Nederlandse patiënt. Juist omdat het verpleegkundig beroep zo afhankelijk is van communicatie. Iedere verpleegkundige kent wel frustraties die samenhangen met onderling onbegrip. Die situaties komen bij Nederlandse cliënten ook voor, maar veel vaker bij buitenlandse. Veel verpleegkundigen raken geïrriteerd als er geen echt contact tot stand komt. De allochtone verpleegkundige lukt het vaak wel om dit contact tot stand te brengen waardoor een goede zorgverlening mogelijk wordt.

> "Ze denken dat de verpleegkundige alleen billen wast"

Extra deskundigheid

Nederlandse verpleegkundigen kunnen hun voordeel doen met de extra kennis en kunde die de allochtone collega heeft. Doordat zij wel de brug kan slaan naar de cliënt kan ze haar collega's vertellen wat er met de cliënt aan de hand is. Ze kan bijvoorbeeld ook achtergrondinformatie geven over *tweedegeneratieproblematiek*. Of uitleggen wat non-verbaal gedrag kan betekenen bij pijn.

Haar extra deskundigheid dwingt de allochtone verpleegkundige soms tot het maken van keuzes waar ze niet goed op is voorbereid. Op de hbo-v wordt tot het derde jaar meestal niet gesproken over hun allochtone achtergrond; de studenten moesten zich vooral zo Nederlands mogelijk gedragen. Eenmaal op stage kunnen ze op de afdeling ineens te maken krijgen met patiënten en collega's die van alles van hen willen juist vanwege hun allochtone achtergrond. Dit kan hen in een lastig pakket brengen. Zo vroeg bijvoorbeeld een werkbegeleider haar Turkse stagiaire om een Turkse patiënte te verzorgen die geen Nederlands sprak. Zelf had de stagiaire zich de norm eigen gemaakt in het bijzijn van Nederlanders geen Turks te spreken. Toen ze in gesprek raakte met de Turkse patiënte voelde ze zich gegeneerd tegenover de Nederlandse zaalgenoten.

Nuri Altun: "Juist doordat je steeds keuzes moet maken, is het belangrijk om te weten waar je staat tussen de twee culturen. Hier moet je je eigen identiteit zien te vinden. Ik vind het prima om gebruik te maken van mijn extra deskundigheid. In de advertenie waar ik destijds op reageerde, werd expliciet naar verpleegkundigen gevraagd met een allochtone achtergrond. Turkse cliënten die slecht Nederlands spreken, kunnen zich bij mij in hun eigen taal uiten, maar ik begrijp ook beter wat er aan problematiek kan spelen. Ik weet bijvoorbeeld hoe relatie- en communicatiepatronen kunnen liggen, maar ook wat migratie voor sociale, emotionele en

financiële gevolgen kan hebben. En wat het betekent wanneer een deel van het gezin hier is en een deel in het thuisland. Omdat ik hetzelfde heb meegemaakt, kan ik me verplaatsen in de ander. Dat geeft cliënten het gevoel dat er daadwerkelijk naar hen geluisterd wordt."

"Verder kan ik cliënten goed uitleggen wat ze van een opname kunnen verwachten, wat de rol is van de diverse disciplines, maar ook bijvoorbeeld waarom medicatie nodig is en hoe het werkt. Toch is het niet altijd eenvoudig om een goed evenwicht te vinden tussen afstand en nabijheid. Soms spreken Turkse cliënten me aan met broer of vriend. Ik ben één van hen en daar kunnen ze dus een beroep op doen, ik zal de dingen wel voor ze regelen denken ze soms. Natuurlijk wil ik als verpleegkundige doen wat ik kan, maar dat is niet altijd voldoende in de ogen van de cliënt."

"Aan collega's kan ik de situatie van de cliënt vaak goed uitleggen omdat ik ook iets over hun achtergrond kan vertellen. Ik kan me makkelijker verplaatsen in de situatie van de cliënt en dat helpt om allerlei gegevens juist te interpreteren. Zo was er een moslimvrouw die gevlucht was en hier vastliep vanwege de trauma's die ze in de oorlog had opgelopen. Ze was onder meer verkracht en dat gaf haar een enorm schuldgevoel. Als Nederlander denk je in zo'n situatie vooral aan gesprekken en antidepressiva om deze vrouw te ondersteunen. Ik kwam echter ook op het idee om de imam in te schakelen, hij zou deze vrouw kunnen vergeven. Vanuit de religieuze achtergrond van deze cliënte kan dat een heel belangrijk onderdeel zijn van het verwerkingsproces. Toen ik in dienst kwam, was er al een werkgroep op de afdeling die zich bezighield met de zorg aan migranten. Ik ben vrijwel automatisch lid geworden van die werkgroep. We willen de kwaliteit van zorg aan migranten verbeteren, door onder meer het opstellen van standaardverpleegplannen, maar ook door een attitudeverandering van de werkers op de PAAZ. Verder is het belangrijk dat de verpleegkundige daadwerkelijk in gesprek gaat met de buitenlandse cliënt. Het gebeurt nog maar al te vaak dat er een week voorbij gaat zonder dat een anderstalige cliënt iemand spreekt omdat hij of zij zich niet goed kan uiten in het Nederlands. Een tolk bellen is even wat regelwerk, maar je kunt het natuurlijk niet maken dat er met een cliënt op een PAAZ niet gesproken wordt."

Olaya Taoumi: "Over het algemeen vind ik het heel leuk om uitleg te geven over mijn cultuur zodat het begrip voor allochtone patiënten toeneemt. Zo gebeurde het laatst dat het hoofd van een andere afdeling dan waar ik nu stage loop me de volgende situatie voorlegde: een verstandelijk gehandicapt Turks meisje ging normaal gesproken de weekeinden naar huis. Behalve wanneer ze ongesteld was, dan haalde haar familie haar niet op. Bij navraag bleek de vader degene te zijn die het meisje thuis verzorgde. Ik vermoedde dat hij het erg ongemakkelijk vond om haar te verzorgen gedurende deze dagen. Het is natuurlijk wel een beetje gek dat ze dit aan mij kwam vragen en het niet gewoon met de vader zelf besprak. Ik kan wel mijn vermoedens hebben maar ik ben ook niet helderziende. Ik vraag me trouwens af hoe het voor een Nederlandse vader zou zijn in dezelfde situatie."

De avond na het interview met Nuri hebben we samen een late dienst. Op de unit naast de onze is een Turkse vrouw al een tijdje opgenomen. Ze houdt zich daar afzijdig, ligt veel op bed en maakt een afwezige indruk. De collega die daar werkt vraagt Nuri om met haar in gesprek te gaan. Ik zie hen 's avonds zitten in een gespreksruimte. De vrouw maakt een heel andere indruk dan anders. Ze is heel geconcentreerd aan het vertellen. Nuri zit aandachtig te luisteren en stelt zo nu en dan een vraag, ze spreken Turks. En het gáát ergens over.

Vpn

Foto: Hans Oostrum